

**Synthesis of Multicultural Education Studies
in Iran****Somayah Saebi, Alireza Assareh, Narges Keshtiaray,
Alireza Sadeghi**¹Curriculum planning Ph.D. student, Science and Research
Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran²Professor, Department of Educational Sciences, Shahid
Rajaei Teacher Training University, Tehran, Iran³Associate Professor, Department of Educational Sciences,
Islamic Azad University, Isfahan(Khorasgan) Branch, Isfahan,
Iran⁴Associate Professor, Allameh Tabatabae'i University, Tehran,
Isfahan, Iran.**Abstract**

The present research aimed at the research synthesis of multicultural education studies in Iran. The research had a qualitative research synthesis method, and its statistical population consisted of domestic multicultural articles from 2002-2022. A total of 35 articles were selected as research samples using purposive sampling until theoretical data saturation. The scientific sources were analyzed through six steps adapted from Gough, Oliver, and Thomas (2012). Further, the results were coded and categorized based on Klein's nine curriculum levels, and then the model was designed. Based on the results, the objective element comprised justice orientation, revival and development of culture, and unity and solidarity. The content element comprised content flexibility and multicultural content. The learning activity element included multicultural activities and tasks. The teaching-learning strategy element comprised diverse teaching, recognition of ethnic groups, and teaching multicultural teachers. The grouping element included group strengthening and multicultural grouping. The educational content element included the diversity of sources and multicultural knowledge. The time element comprised time diversity, and scheduling. The place element included spatial diversity and multicultural diversity. Finally, the evaluation element comprised diversity in evaluation, and multicultural evaluation. Based on the results, the model had the necessary validity.

Keywords: Multicultural education, Synthesis research, Iran.

سنتز پژوهی مطالعات آموزش چندفرهنگی در**ایران**

سمیه صائبی، علیرضا عصاره*، نرگس کشتی آرای، علیرضا

صادقی

^۱ دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد
علوم تحقیقات، تهران، ایران^۲ استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت
دبیر شهید رجایی، تهران، ایران^۳ دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان
(خوراسگان)، اصفهان، ایران.^۴ دانشیار برنامه درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.**چکیده**

هدف این پژوهش سنتز پژوهی مطالعات آموزش چندفرهنگی در ایران است. روش پژوهش کیفی از نوع سنتز پژوهی بود. جامعه پژوهش شامل مقالات داخلی چندفرهنگی در بازه زمانی ۱۳۸۱ تا ۱۴۰۱ که با روش نمونه گیری هدفمند و تا اشباع نظری داده‌ها ۳۵ مقاله بعنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند منابع علمی شناسایی شده بر اساس مراحل شش گانه اقتباس از گاف، الیور و توماس (۲۰۱۲) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها بر اساس سطوح نه گانه برنامه درسی کلان کدگذاری و دسته بندی شدند و در ادامه مدل طراحی شد. نتایج نشان داد عنصر هدف شامل: عدالت محوری، احیا و توسعه فرهنگ و وحدت و همبستگی، عنصر محتوا شامل: انعطاف محتوایی و محتوای چندفرهنگی؛ عنصر فعالیت‌های یادگیری شامل: فعالیت‌های چند فرهنگی و تکالیف چندفرهنگی، عنصر راهبردهای یاددهی-یادگیری شامل: تدریس متنوع، بازشناسی اقوام و تربیت معلمان چندفرهنگی، عنصر گروه بندی شامل: تقویت گروهی و گروه‌بندی چند فرهنگی، عنصر مواد آموزشی شامل: تنوع منابع و دانش چند فرهنگی، عنصر زمان شامل: تنوع زمانی و زمان بندی، عنصر مکان شامل: تنوع مکانی و تنوع چندفرهنگی و عنصر ارزشیابی شامل: تنوع در ارزشیابی و ارزشیابی چندفرهنگی است. همچنین نتایج از این بود که مدل از اعتبار لازم برخوردار است.

واژگان کلیدی: آموزش چندفرهنگی، سنتز پژوهی، ایران

مقدمه

بسیاری از فلاسفه و دانشمندان علوم اجتماعی بر این باورند که وجه تمایز اساسی انسان و حیوان، فرهنگ (Culture) است که در جلوه‌هایی مانند دین، علم، عرفان، هنر، آداب، اخلاق و فلسفه، در حیطه‌های گوناگون فردی و اجتماعی واقعیت می‌یابد. با این وصف، تکامل یک جامعه در داشتن یک فرهنگ نیست؛ بلکه در روآوردن به آن و کوشش به همگامی و همراهی با آن است که در تربیت و آموزش نمود پیدا می‌کند. (Naqibzadeh, 2022) بسیاری از متخصصان حوزه آموزش چندفرهنگی بر این باورند که هدف اساسی آموزش چندفرهنگی، تضمین و ایجاد فرصتهای برابر آموزشی برای تمامی دانش آموزان با نژادها، طبقات، قومیتها و گروه‌های متنوع فرهنگی است. (Moore, 2004) تعلیم و تربیت چند فرهنگی به عنوان یک نیاز ضروری در جوامع چند فرهنگی که می‌خواهند به صورت مسالمت آمیز زندگی مشترکی را دنبال کنند، امری حیاتی است. به بازسازی قلمرو آموزش، نه تنها به عنوان محلی برای آموزش، بلکه به عنوان یک موضع دموکراتیک که همه فرهنگ‌ها و گروه‌های نژادی را در بر می‌گیرد، می‌پردازد که این ایده آل راه را برای دموکراسی صلح آمیز و برابری هموار خواهد کرد (Howe & et al, 2020). چند فرهنگی به لحاظ تاریخی به عنوان یک سیاست اجتماعی برای شمول همه افراد در یک جامعه در نظر گرفته شده است. این اصطلاح به طور سنتی با دموکراسی‌های مدرن غربی، استرالیا و نیوزیلند همراه بوده است. جایی که گروه‌های اجتماعی متنوع و نابرابر، توسط نیروهای تاریخی استعمار و امپریالیسم مطرود شده اند و برنامه درسی چند فرهنگی به عنوان یک برنامه درسی تعریف شده است که از جامعه چند فرهنگی به عنوان پایه واقعیت استفاده می‌کند که به نیازهای فرهنگی یادگیرندگان پاسخ می‌دهد و مأموریت برنامه درسی چند فرهنگی ایجاد فلسفه پلورالیسم فرهنگی در سیستم آموزشی است که باید بر اساس احترام متقابل، پذیرش، درک متقابل و تعهد اخلاقی باشد. در واقع، برنامه درسی چند فرهنگی یک

ایده یا فلسفه است که بر تنوع فرهنگی و قومی تأکید می‌کند و بر تمامی بخش‌های آموزشی تأثیر می‌گذارد (Gorski, 2010).

از نظر گورسکی (Gorski, 2019) برنامه‌ی درسی چندفرهنگی بیانگر یک رویکرد پیش رونده برای تحول و دگرگون ساختن مدارس و مراکز آموزشی است که به گونه‌ای کل گرایانه، همه‌ی فعالیت‌های آگاهانه یا ناآگاهانه‌ی تبعیض آمیز در نظام آموزشی را مورد نقادی قرار داده و درصدد حذف آن‌ها بر می‌آید. این رویکرد برنامه‌ی درسی بر بنیاد مفاهیمی همچون «عدالت اجتماعی» (Social Justice)، «برابری آموزشی» (Equality of educational) و تسهیل تجارب آموزشی مبتنی است که از طریق آن دانش آموزان از نظر فردی به یادگیرندگانی رشد یافته و از نظر اجتماعی به شهروندانی آگاه و فعال در سطح محلی، ملی و جهانی مبدل می‌شوند. آموزش چند فرهنگی به همه خط مشی‌ها و رویدادهای اطلاق می‌شود که مدارس باید به کار گیرند تا نتایج آموزشی را برای همه دانش آموزان دارای ملیت، زبان، طبقه و مذهب‌های مختلف بهبود بخشند. آموزش چند فرهنگی مفهومی است که در آن تمام دانش آموزان صرف نظر از گروهی که به آن تعلق دارند باید از برابری فرصت‌های آموزشی در مدرسه برخوردار شوند. یکی از اهداف عمده تعلیم و تربیت چند فرهنگی، کمک به همه فراگیران در بهره گیری عادلانه از دانش و مهارت‌ها و داشتن عملکرد مؤثر در جامعه‌ای متکثر و دارای گروه‌های قومی در زمینه تعاملات و ارتباطات با دیگر افراد جامعه است (Araghieh & et al, 2010). توزیع عادلانه تر از فرصت‌های شغلی و موقعیت‌های اجتماعی است که منجر به حذف یا کاهش نابرابرهای اجتماعی و اقتصادی در جامعه می‌شود (Ahmadrash, 2020). امروزه با توجه به برداشته شدن مرزها، پیدایش فرهنگ‌های متفاوت در کنار یکدیگر، ضرورت تدوین یک برنامه درسی منسجم مستلزم توجه به فرهنگ‌های متنوع و متکثر موجود در جامعه می‌باشد. در این میان بدیهی است که نظام تعلیم و تربیت هر جامعه‌ای برای زنده نگه

تبعیض نژادی، پذیرش تنوع و تکثر، همزیستی مسالمت آمیز با گروه‌های دیگر، رعایت عدالت تربیتی، انعطاف در برنامه درسی، تنوع در استفاده از روش‌های تدریس، تنوع در استفاده از مواد آموزشی، حق حفظ زبان‌های اقلیت. عبدلی سلطان احمدی (Abdeli Soltan Ahmadi, 2016) در پژوهشی در زمینه میزان توجه به رویکرد آموزش چندفرهنگی در محتوای برنامه‌های درسی علوم پزشکی بیان نمودند که میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش چند فرهنگی ناکافی و نامطلوب بوده است. یافته‌های پژوهش وفایی و سبانی نژاد (Vafaei and Sobhaninejad, 2015) در زمینه تحلیل محتوای کلیه کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه نظری در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ نشان داده است که از بین مؤلفه‌های مطرح شده در این پژوهش، معرفی فرهنگ‌های مختلف به دانش آموزان دارای بیشترین فراوانی و کمک به درک و تحمل آراء مختلف نیز دارای کمترین فراوانی بوده است. اما در کل به بسیاری از مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی اصلاً توجه نشده است. همچنین نتایج پژوهش صالح زاده (Salehzadeh & et al, 2014) در زمینه بررسی تربیت چندفرهنگی در دانشگاه کردستان نشان داد که تربیت چندفرهنگی به صورت رسمی در دانشگاه وجود ندارد. در بعد غیررسمی نیز به صورت سطحی و گذرا به آن پرداخته شده است و در آیین نامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه نیز به مقوله چندفرهنگی توجه چندانی نشده است. یافته‌های پژوهش جایادی و همکاران (Jayadi & et al, 2022) در زمینه فراتحلیل پارادایم آموزشی چند فرهنگی در اندونزی نشان داد که الگوهای آموزشی چند فرهنگی، از جمله وحدت در تنوع، برابری، هویت فرهنگی و عدالت اجتماعی، موضوعات حیاتی اساسی در این پژوهش هستند. هاملستد و همکاران (Hummelstedt & et al, 2021) در مطالعه‌ای با هدف بررسی نقش عدالت اجتماعی در آموزش چند فرهنگی آموزش داده شده توسط معلمان، گفتمان‌های آموزش چندفرهنگی را در میان مربیان معلم فنلاندی و موقعیت‌های موضوعی ساخته شده در آنها را مورد بررسی قرار داده اند. تجزیه و

داشتن خرده فرهنگ‌ها و همچنین زیست مسالمت آمیز آنها در کنار یکدیگر باید بر یک برنامه درسی چند فرهنگی تأکید کند (Malekipour & et al, 2017). در پژوهشی که صدر و همکاران (Sadr & et al, 2022) با هدف طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی هنر مبتنی بر رویکرد چندفرهنگی در دوره اول متوسطه به روش آمیخته کلیه اسناد بالادستی در دسترس در حوزه هنر و چندفرهنگی و کشورهایی که در حوزه برنامه درسی هنر و چندفرهنگی دارای تجاربی بوده اند، را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد در عنصر اهداف، ۲۱؛ در عنصر محتوا، ۱۹؛ در عنصر فرصت‌های یادگیری، ۱۴؛ در عنصر منابع، ۶؛ در عنصر فضا، ۴ و در عنصر ارزشیابی، ۱۱ مؤلفه بدست آمده است. در خصوص اعتبار الگو، ۷۰ درصد توافق بین نظرات صاحب‌نظران بر روی مناسب بودن گویه‌ها شکل گرفته است. لذا الگو از اعتبار مناسب برخوردار بوده است. در پژوهشی دیگر اسماعیلی و همکاران (Esmaili & et al, 2022) در مطالعه خود به تبیین الگوی برنامه درسی چندفرهنگی درس علوم اجتماعی دوره اول متوسطه با تأکید بر رویکرد فمینیستی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد عناصر این الگو عبارتند از: (۱) اهداف (با شش مؤلفه ۲) محتوا (با دوازده ویژگی ۳) سازماندهی محتوا (با چهار روش ۴) روش‌های تدریس (با یازده روش ۵) روش‌های ارزشیابی (با هشت روش ۶) پیش‌بینی فعالیت‌های یاددهی-یادگیری، (۷) سازماندهی فعالیت‌های یادگیری و روش‌های آرایه آموزش و پاسخ. همچنین مصطفی زاده و همکاران (Mostafazadeh & et al, 2019) تحقیقی در ضرورت‌های آموزش چندفرهنگی و واکاوی عناصر و مولفه‌های تعلیم و تربیت چند فرهنگی انجام دادند. یافته‌های این پژوهش ضمن مشخص کردن ضرورت‌های تعلیم و تربیت چند فرهنگی نشان داد که توجه به برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش، در شرایط کنونی جهانی و ملی یک ضرورت اجتناب ناپذیر است و در پایان مولفه‌های آموزش چند فرهنگی مورد شناسایی قرار گرفتند که به طور خلاصه می‌توان موارد زیر را اشاره نمود: آموزش ضد زمینه

می‌تواند افراد و گروه‌ها را برای زیست مسالمت آمیز در یک جامعه چند فرهنگی آماده کند وجود تنوع نژادی قومی فرهنگی آداب و رسوم و زبان به عنوان مصادیق جامعه چند فرهنگی در ایران استقرار برنامه درسی با ویژگی‌های چند فرهنگی را پیش از پیش ضروری ساخته است. برنامه درسی چند فرهنگی درصدد استقرار برنامه ای است که سعی دارد روش‌های زیست مسالمت آمیز توأم با صلح را در میان آحاد جامعه گسترش دهد. بنابراین توجه به برنامه‌ی درسی چند فرهنگی و آموزش آن، مخصوصاً در جوامع چند فرهنگی یک ضرورت اجتناب ناپذیر بوده و می‌توان با تهیه و تدوین چنین برنامه ای بیشتر از پیش زمینه ی پیشرفت و توسعه جوامع انسانی را فراهم نمود. با توجه به کیفیت مطالعات انجام شده و این که تا بحال پژوهشی در زمینه مطالعات آموزش چند فرهنگی در ایران با استفاده از سنتز پژوهی انجام نشده است در این راستا، پرسشهای ذیل طرح شده است:

۱. مضامین مرتبط با آموزش چند فرهنگی در ایران کدامند؟
۲. الگوی آموزش چند فرهنگی بر اساس مطالعات انجام شده در ایران چگونه است؟

روش شناسی

این پژوهش کیفی و به روش سنتز پژوهی است. سنتز پژوهی (research synthesis) شکل خاصی از مرور پژوهش است که تنها توصیفی، آگاهی دهنده و یا ارزیابانه نیست، بلکه ارتباط دهنده نیز است (Mays, 2005). هدف از سنتز پژوهی تولید دانش جدید از طریق روشن ساختن روابط و تنش‌ها و اختلافات بین گزارشات مطالعات منفردی است که بیش از این دیده نشده اند. این روش شامل انتخاب هدفمند، مرور، تحلیل و ترکیب گزارشات پژوهشی دست اول در یک موضوع مشابه است (Suri, 2011). سنتز پژوهی معمولاً به نظریه‌های مرتبط توجه دارد، به تحلیل انتقادی پژوهش‌های تحت پوشش خود می‌پردازد، و برای حل تناقضات در ادبیات و همچنین شناسایی مسائل محوری برای پژوهش آتی

تحلیل نظریه گفتمان شش گفتمان را در مورد آموزش چند فرهنگی، از محافظه‌کار تا لیبرال و انتقادی نشان داد. که گفتمان لیبرال در راس بود. اگرچه آموزش معلمان فنلاند گام‌هایی به سوی عدالت اجتماعی برداشته است، نتایج همچنین نژادپرستی و موقعیت موضوعی مهاجر دیگر را به عنوان موضوعاتی که باید برای جلوگیری از بازتولید نابرابری‌ها در آموزش معلمان به چالش کشیده شود، برجسته می‌کند. لی و همکاران (Lee, 2019) پژوهشی با عنوان تأثیرات سیاست گذاری و مشارکت عملی آموزش چند فرهنگی در زمینه‌های گوناگون انجام دادند در این مقاله یک تصویر کلی از ویژگی‌های کلیدی سیاست‌های آموزشی چند فرهنگی در کشورهای مختلف ثبت گردیده و همچنین زمینه را به تفصیل شرح داده شده است که چطور می‌توانیم آموزش چند فرهنگی را عملاً و به طور انتقادی برای عدالت اجتماعی، تنوع، و انسانیت در محیط‌های آموزش عالی ارتقا دهیم. کوشی (Koshy, 2017) بیان می‌دارد آموزش چند فرهنگی شکلی از آموزش و یا تدریس است که تاریخ، متون، ارزش‌ها، باورها و دیدگاه‌های مردم از زمینه‌های فرهنگی مختلف را شامل می‌شود" (برنامه درسی پنهان). محتوا خود می‌تواند چند فرهنگی باشد و معلمان می‌توانند درس‌هایی را برای انعکاس تنوع فرهنگی دانش آموزان یا در یک زمینه گسترده تر را تعدیل و یا ترکیب کنند. در بسیاری از موارد، "فرهنگ" در معنای وسیع تر تعریف می‌شود، شامل نژاد، قومیت، ملیت، زبان، مذهب، طبقه، جنسیت، گرایش جنسی و این می‌تواند نقش مدارس در توسعه نگرش‌ها و ارزش‌های لازم برای یک جامعه دموکراتیک را نشان دهد. در پژوهشی دیگر سیویتیلو و دیگران (Civitillo & et al, 2016) به بررسی رویکرد حاکم در توجه به تنوع فرهنگی در مدارس پرداخته اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که از میان دو رویکرد حاکم، یعنی رویکرد برابری و رویکرد ظلم که پیشتر به آن اشاره شد، بیشتر رویکرد برابری و عدالت در مدارس حاکمیت دارد. با توجه به جستجوهای صورت گرفته و بررسی پیشینه‌های انجام شده برنامه درسی چند فرهنگی

شده بودند، از معیارهای ورود (مرحله اول) برخوردار می‌باشند، در یک فرایند غربالگری دو مرحله ای، داوری و گزینش شدند. بدین صورت که ابتدا چکیده گزارش پژوهش‌ها بررسی و در مرحله بعد، از بین پژوهش‌های باقی مانده، جهت بررسی دقیق تر و عمیق تر، متن کامل پژوهش‌ها مورد مطالعه قرار گرفت. پس از اتمام مرحله غربالگری و البته به دلیل نوین بودن موضوع ۴۰ مقاله انتخاب شد.

مرحله چهارم؛ کدگذاری و نقشه برداری: در این مرحله، پژوهش‌های غربال شده، بر اساس ویژگی‌های آنها هم‌چون طرح و روش، سؤالات و متغیرهای وابسته، نوع مداخله، جامعه و نمونه، روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها، مرتب شدند. از اطلاعات گردآوری شده در این مرحله برای ارزیابی اسناد و مطالعات بر اساس معیارهای کیفیت و ارتباط (مرحله پنجم) استفاده شد. از اطلاعات بدست آمده در این مرحله، جهت طبقه بندی و شناسایی زیر مقوله‌ها (مرحله ششم) نیز استفاده شد.

مرحله پنجم؛ ارزیابی: در این مرحله، پژوهش‌ها بر اساس دو معیار کلی کیفی و مرتبط بودن متناسب با هدف مورد تحلیل و واکاوی انتقادی قرار گرفت. (Gough, 2007). بدین معنا که پژوهش‌ها از طریق سؤالاتی چون: آیا تمرکز پژوهش با هدف سنتز پژوهی، ویژگی‌های پژوهش (از جمله ویژگی‌های نمونه، ماهیت مداخله، نوع ابزار استفاده شده و ...) می‌توان آن را متناسب با سوال سنتز پژوهی حاضر دانست؟ آیا روشی که در پژوهش برای پاسخ به سوال/ها انتخاب شده بود، مناسب است؟ آیا پژوهش به‌خوبی اجرا شد و تحلیل یا تفسیر شده است؟ مورد داوری قرار گرفت و در نهایت معتبرترین و مرتبط ترین آنها، انتخاب شدند. در پایان این مرحله ۳۵ پژوهش برای سنتز انتخاب شد.

مرحله ششم؛ سنتز: سنتز تجمیعی و سنتز ترکیبی، دو رویکرد اصلی در سنتز پژوهی است. سنتز پژوهی تجمیعی به دنبال جمع کردن یافته‌های پژوهش‌های دست اول برای آزمون نظریه‌ها یا فرضیه‌ها است. این نوع سنتز که عموماً شکل قیاسی دارند، به دنبال ترکیب

تلاش می‌کند (Hedges & Cooper, 2009). برای تعیین میزان کفایت دانش حاصل از فرایند سنتز پژوهی، چهار ملاک را به ترتیب زیر مورد توجه قرار گرفته است: (۱) به متغیرها و تعامل مهم توجه داشته باشد. (۲) اصطلاحاتی بهره گیرد که معانی مبهم نداشته باشند (دو پهلو نبودن). (۳) راهنمایی بر عمل باشد (عملی بودن) و (۴) معرف نوعی توافق جمعی باشد که برای پژوهشگران و دست اندرکاران قابل قبول بوده و با نیازهای ایشان مرتبط باشد (اجماع) (Ward, 1983; as cited in Mehrmohammadi & et al, 2008).

سنتز پژوهشی حاضر در شش مرحله اقتباس از (Gough & et al, 2012) انجام شد. شایان ذکر است حوزه پژوهش، انتخاب مطالعات، شیوه نمونه برداری و تحلیل در فرایند این شش مرحله، تعریف و مشخص شده‌اند. مرحله اول؛ تعیین معیارهای ورود: برای اینکه مطالعه‌ای بتواند در یک سنتز پژوهی مورد استفاده قرار گیرد باید دارای یک سری ویژگی‌ها باشد. کلیه ی پژوهش‌هایی که در یک مجله معتبر به چاپ رسیده باشند و دارای متن کامل باشند. البته جهت تدوین برنامه درسی بومی با رویکرد چند فرهنگی در این حوزه و مشخصاً رسیدن به مدلی داخلی، محقق مطالعات داخلی را سنتز نموده است. کلیه نظریه‌ها و پژوهش‌هایی که در حوزه چندفرهنگی به طور عام و آموزش چندفرهنگی، به طور خاص بوده اند مورد توجه قرار گرفته است.

مرحله دوم؛ جستجو: در این مرحله ابتدا کلید واژه‌ها تعیین و تعریف شد. از این رو، با کلید واژه‌هایی نظیر چندفرهنگی و آموزش چندفرهنگی و برنامه درسی چند فرهنگی در بانک‌های اطلاعاتی داخلی نظیر بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پایگاه مجلات تخصصی نور جستجو شد و مطالعات و منابع مورد نظر، بازیابی شدند. که حدوداً ۱۰۰ مطالعه را شامل شد. که در بازه زمانی ۱۳۸۱ تا ۱۴۰۱ قرار داشت.

مرحله سوم؛ غربالگری: برای اطمینان از اینکه پژوهش‌هایی که در مرحله جستجو شناسایی و انتخاب

کردن مطالعات همگن می‌باشند. در مقابل، سنتز پژوهی ترکیبی فرایندی تفسیری است که مستلزم بررسی الگوها در داده‌ها یا تفسیر مفاهیم جهت تولید سطح بالاتری از تبیین‌ها می‌باشد و به شکل استقرایی است. با توجه به گستردگی و پرکاربردی بودن عناصر مدل نه‌گانه کلاین در تدوین برنامه درسی در این پژوهش به صورت قیاسی از این مدل بهره برده شد. برای روایی محتوایی تمامی منابع نوشتاری (چاپی/ الکترونیکی) معتبر و دست اول در حوزه موضوع پژوهش مطالعه شد و برای جلوگیری از ابهام و دوپهلوی بودن اصطلاحات از متخصصین حوزه برنامه درسی و مطالعات فرهنگی کمک و مشورت گرفته شد.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی صاحب نظران

ردیف	مدرک تحصیلی	رشته تحصیلی	مرتبۀ علمی	سابقه تدریس
۱	دکتری	برنامه ریزی درسی	استادیار	۱۵ سال
۲	دکتری	برنامه ریزی درسی	استادیار	۲۰ سال
۳	دکتری	مطالعات فرهنگی	استادیار	۲۸ سال
۴	دکتری	مطالعات فرهنگی	استادیار	۱۸ سال
۵	دکتری	مطالعات فرهنگی	استادیار	۱۸ سال

در فرمول فوق، PAO به معنی درصد توافق مشاهده شده (ضریب پایایی)، M تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری، n1 تعداد واحدهای کدگذاری شده در مرحله اول (قبل از اعلام نظر کارشناسان) و n2 تعداد واحدهای کدگذاری شده در مرحله دوم (بعد از اعلام نظر کارشناسان) است. این رقم میان صفر (هیچ توافق) تا یک (توافق کامل) متغیر است. بر این اساس، پاسخ نتیجه محاسبه نشان می‌دهد که درصد توافق ۰/۹۵۶ می‌باشد، یعنی مولفه‌ها از پایایی و قابلیت اعتماد بالایی برخوردارند.

یافته‌ها

در این بخش پس از چند مرحله پالایش از بین ۴۵ مقاله ۳۵ مقاله مورد تحلیل قرار گرفت. مشخصات مطالعات جمع آوری شده و منتخب که مورد تحلیل قرار گرفته اند در جدول (۲) آورده شده است.

قابلیت اعتماد (Trustworthiness) یا پایایی پژوهش در مراحل پایانی اجرای پژوهش به انجام می‌رسد. روش‌های مختلفی از محاسبه قابلیت اعتماد ارائه شده است. نئوندورف (Neondorf, 2002) در این زمینه چند روش را معرفی می‌کند که عبارتند از نود درصدی، ضریب هولستی، آلفای کریپندروف، کاپای کوهن و پای اسکات. بنابراین در پژوهش حاضر در مرحله اول، مولفه‌های اصلی و فرعی، بدون دخل و تصرف در محتوا توسط پژوهشگر از تفاسیر استخراج گردید و در مرحله دوم با مراجعه به خبرگان مفاهیمی مرتبط با گویه‌های پژوهش، با نظارت آنان مجدداً شناسایی و استخراج شد. با مقایسه این دو مرحله و بر مبنای میزان توافق دو مرحله کدگذاری، ضریب پایایی محاسبه شده است. بدین منظور در پژوهش حاضر از ضریب هولستی استفاده شد.

$$PAO = \frac{2M}{(n_1 + n_2)}$$

$$PAO = \frac{2 * 199}{(208 + 208)} = 0.956$$

جدول ۲. مطالعات منتخب

ردیف	نویسندگان	سال	عنوان	مجله
۱	صدر، آمنه؛ کیان، مرجان؛ صادقی، علیرضا و عباسی، (۱۴۰۱)	۱۴۰۱	طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی هنر مبتنی بر رویکرد چندفرهنگی در دوره اول متوسطه	مطالعات برنامه درسی، ۱۷(۶۶)، ۷۵-۱۱۲.
۲	اسماعیلی، الهه، صادقی، علیرضا، مهرمحمدی، محمود	۱۴۰۱	تبیین الگوی برنامه درسی چندفرهنگی درس علوم اجتماعی دوره اول متوسطه با تأکید بر رویکرد فمینیستی	
۳	مریم گلشنی، بدیع الزمان مکی آل آقا، علاء الدین اعتماد اهری	۱۴۰۰	طراحی الگوی برنامه درسی آموزش شهروندی	فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴(۵۱)، ۳۹-۶۰.
۴	خاکباز، عظیمه سادات	۱۴۰۰	جایگاه آموزش چندفرهنگی در برنامه درسی ریاضی دوره اول ابتدایی	نشریه رویکردهای نوین آموزشی، ۱۵(۱)، ۳۳-۵۸.
۵	سیروس منصوری، فاطمه بهجتی اردکانی	۱۴۰۰	بررسی جایگاه مولفه‌های آموزش چندفرهنگی در محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی	نشریه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، ۹(۲)، ۹۱-۱۱۲.
۶	ایوب گرشاسبی، کوروش فتحی واجارگاه، محبوبه عارفی	۱۳۹۹	جایگاه قومیت در برنامه‌های درسی رسمی رشته علوم انسانی (مورد مطالعه: دروس جامعه‌شناسی و تاریخ نظام جدید دوره دوم متوسطه)	نشریه علوم تربیتی، ۲۷(۱)، ۷۳-۹۴.
۷	فریبا عاشوری، علیرضا صادقی	۱۳۹۹	بررسی میزان تاثیر آموزش مولفه‌های چند فرهنگی در ارتقای سواد چندفرهنگی دانش آموزان ششم ابتدایی شهر تهران	فصلنامه روانشناسی تربیتی، ۱۶(۵۸)، ۲۵۹-۲۸۵.
۸	علیرضا صادقی، فاطمه هواس بیگی، حسن ملکی، مصطفی قادری	۱۳۹۸	واکاوی مقوله‌های آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره آموزش ابتدایی ایران	نشریه مطالعات جامعه شناختی، ۲۵(۲)، ۳۸۳-۴۲۹.
۹	اسماعیل مصطفی زاده، نرگس کشتی آرا، آذر قلی زاده	۱۳۹۸	ضرورت‌های آموزش چندفرهنگی و واکاوی عناصر و مولفه‌های تعلیم و تربیت چندفرهنگی	فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۶(۶۰)، ۳۵-۲۰.
۱۰	کتایون حمیدی زاده، کوروش فتحی واجارگاه، محبوبه عارفی، گلنار مهران	۱۳۹۸	آموزش چندفرهنگی در مدارس؛ تاملی در تجربه ایده آل معلمان موفق	Journal of School administration، ۷(۱)، ۱۶۳-۱۸۱.
۱۱	فاطمه مرادی سیرچی، عفت سادات افضل طوسی	۱۳۹۸	تبیین شایستگی‌های معلم هنرهای تجسمی مبتنی بر آموزش چندفرهنگی	مجله مبانی نظری هنرهای تجسمی، ۴(۲)، ۱۶۶-۱۸۲.
۱۲	رشید احمدرش، اسماعیل	۱۳۹۸	تحلیل برنامه درسی مطالعات اجتماعی سه سال	نشریه تدریس پژوهی، ۷(۴)، ۲۴-۴۸.

	مصطفی زاده	دوره اول متوسطه از نظر میزان توجه به مولفه‌های آموزش چندفرهنگی
۱۳	اکرم عینی، حمید یزدانی، علیرضا صادقی	تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات علوم فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی اجتماعی دوره دوم ابتدایی بر اساس مولفه‌های آموزش چند فرهنگی (۱۳۹۷). درسی، ۱۵(۵۸)، ۱۳۸-۱۵۳.
۱۴	فاطمه هواس بیگی، علیرضا صادقی، حسن ملکی، مصطفی قادری	آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی فارسی(خوانداری) دوره آموزش ابتدایی ایران (۱۳۹۷). نشریه نظریه و عمل در برنامه درسی، ۶(۱۱)، ۱۴۱-۱۷۴. magiran. ۱۹۰۲۹۸۶com/p
۱۵	کتایون حمیدی زاده، کوروش فتحی واجارگاه، محبوبه عارفی، گلنار مهران	فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۲(۴۲)، ۲۵-۳۸.
۱۶	شیرکوه محمدی، سیدعلی نقی کمال خرازی، محمد کاظمی فرد، جواد پور کریمی	مدیریت آموزش چند فرهنگی در مدارس ایران: Journal of School administration، ۴(۲)، ۸۷.
۱۷	کتایون حمیدی زاده، کوروش فتحی واجارگاه، محبوبه عارفی، گلنار مهران	آموزش چند فرهنگی: تحلیل نظامند ادراک معلمان نشریه تدریس پژوهی، ۵(۲)، ۱۶-۱.
۱۸	جواد عبدلی سلطان احمدی (۱۳۹۵)	بررسی میزان توجه به رویکرد آموزش چندفرهنگی در محتوای برنامه درسی علوم پزشکی از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های شمال غرب کشور در سال تحصیلی ۹۴ - ۹۳.
۱۹	رحمانی عذرا، فقیهه علیرضا، حسینی مهر علی (۱۳۹۵) سرمدی محمدرضا	رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، اعتبارسنجی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی برای زمستان ۱۳۹۵، دوره ۷ شماره ۴ طرح در برنامه درسی دوره ابتدایی پیاپی ۲۸، صص ۲۳۰-۲۵۰.
۲۰	شیرکوه محمدی، سیدعلی نقی کمال خرازی، محمد کاظمی فرد، جواد پورکریم	ارائه الگویی برای آموزش چند فرهنگی در نظام آموزش عالی: واکاوی دیدگاه‌های متخصصان این حوزه در ایران (۱۳۹۵)
۲۱	گلاله مکرونی، کیوان بلندهمتان،	آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی دوره ی ابتدایی، (۱۳۹۵). نشریه علوم تربیتی، ۲۱(۱)، ۷۳-۹۲.
۲۲	عبدلی سلطان احمدی جواد، نادری عزت اله، شریعتمداری علی، سیف نراقی مریم	نگاهی به آموزش چند فرهنگی در کتاب‌های ادبیات فارسی (۱۳۹۵). مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان، تابستان ۹۵، دوره ۱۳ شماره ۳۲، از صفحه ۲۳۵ تا صفحه ۲۵۲.

۲۳	نفیسه ایمانی	(۱۳۹۵)	بررسی کیفیت پذیرش ارزش‌های چندفرهنگی در فصلنامه مطالعات برنامه درسی، فضای آموزشی: مطالعه موردی یک دبستان دخترانه ۱۱(۴۳)، ۱۲۴-۹۹.
۲۴	جواد کیهان	(۱۳۹۴)	تحلیل جایگاه آموزش و پرورش چند فرهنگی در فصلنامه مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، ۴(۱۲)، ۹۵-۷۹.
۲۵	وفایی، رضا و سبحانی نژاد، مهدی	(۱۳۹۴)	مجله نظریه و عمل در برنامه درسی، مولفه‌های آموزش چند فرهنگی و تحلیل آن در بهار و تابستان ۱۳۹۴، دوره ۳ شماره ۵، از صفحه ۱۱۱ تا صفحه ۱۳۲.
۲۶	اورشال و همکاران	(۱۳۹۲)	نقش چندفرهنگی بودن جامعه بر آموزش و یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان آشوری شهرستان ارومیه
۲۷	علیرضا عراقیه، کورش فتحی واجارگاه	(۱۳۹۱)	جایگاه چند فرهنگی در آموزش مدرسه ای و فصلنامه راهبرد فرهنگ، پیاپی ۱۷-۱۸ (بهار و تابستان ۱۳۹۱)، ص ۱۸۷.
۲۸	علیرضا صادقی	(۱۳۸۹)	بررسی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران براساس رویکرد آموزش چندفرهنگی ۵(۱۸)، ۲۱۵-۱۹۰.
۲۹	نعمت الله عزیزی، کیوان بلند همتان، مسعود سلطانی	(۱۳۸۹)	بررسی وضعیت آموزش چند فرهنگی در مراکز تربیت معلم شهر سنندج از منظر دانشجویان مجله آموزش عالی ایران، ۳(۲)، ۵۵.
۳۰	عراقیه، ع. ، و فتحی واجارگاه، ک. ، و فروغی ابری، ا. ، و فاضلی، ن	(۱۳۸۸)	تلفیق، راهبردی مناسب برای تدوین برنامه درسی مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، ۲(۱) (پیاپی ۵)، ۱۶۵-۱۴۹.
۳۱	مهرمحمدی محمود	(۱۳۸۸)	ملاحظات اساسی در باب سیاست گذاری توسعه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی ۱(۳)، ۱۸-۱.
۳۲	رضوان حکیم زاده، علیرضا کیامنش، محمد عطاران	(۱۳۸۶)	تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی با توجه به مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه‌های درسی فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۲(۵)، ۵۴-۲۷.
۳۳	عسکریان، مصطفی	(۱۳۸۵)	نوآوری‌های آموزشی ۵. ۱۷ (ویژه نامه نوآوری در تربیت شهروندی) ۱۳۸۵: ۱۶۲-۱۳۳.
۳۴	سجادی، س	(۱۳۸۴)	کثرت گرایی فرهنگی، هویت و تعلیم و تربیت اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱(۱)، ۲۵-۳۸ (تبیین و ارزیابی)
۳۵	جوادی، محمدجعفر	(۱۳۷۹)	آموزش چندفرهنگی به مثابه رویکردی در آموزش فصلنامه تعلیم و تربیت، ۵(۲۳)، ۱۵۲.

پس از بررسی ۳۵ پژوهش (سنتزپژوهی) و ۲۶۴ کد اولیه استخراج از آثار منتخب مربوط به جدول (۲) به دست آمد. از بررسی کدهای استخراج شده مدل شماتیک

سنتزپژوهی برنامه درسی چندفرهنگی در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل (۱) مدل شماتیک سنتزپژوهی برنامه درسی چندفرهنگی

چندفرهنگی)؛ عنصر راهبردهای یاددهی-یادگیری شامل (تدریس متنوع، بازشناسی اقوام و تربیت معلمان چندفرهنگی)؛ عنصر گروه بندی شامل (تقویت گروهی و گروه‌بندی چند فرهنگی)؛ عنصر مواد آموزشی شامل (تنوع منابع و دانش چند فرهنگی)؛ عنصر زمان شامل (تنوع زمانی و زمان بندی)؛ عنصر مکان شامل

حاصل این مطالعه مدلی فراترکیبی در ۹ دسته اصلی از عناصر برنامه درسی کلاین دسته بندی شده است؛ عنصر هدف شامل (عدالت محوری، احیا و توسعه فرهنگ و وحدت و همبستگی) عنصر محتوا شامل (انعطاف محتوایی و محتوای چندفرهنگی)؛ عنصر فعالیت‌های یادگیری شامل (فعالیت‌های چند فرهنگی و تکالیف

یافته‌های پژوهش (Mostafazadeh & et al, 2019) به طور خلاصه به موارد زیر اشاره نموده است: آموزش ضد زمینه تبعیض نژادی، پذیرش تنوع و تکرش، همزیستی مسالمت آمیز با گروه‌های دیگر، رعایت عدالت تربیتی، انعطاف در برنامه درسی، تنوع در استفاده از روش‌های تدریس، تنوع در استفاده از مواد آموزشی، حق حفظ زبان‌های اقلیت. که در پژوهش حاضر هم این مولفه‌ها بیان شده است.

همچنین نتایج پژوهش (Abdeli Soltan Ahmadi, 2016) در زمینه میزان توجه به رویکرد آموزش چندفرهنگی در محتوای برنامه‌های درسی علوم پزشکی نشان داد که میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی ناکافی و نامطلوب بوده است. یافته‌های پژوهش (Vafaei and Sobhaninejad, 2015) در زمینه تحلیل محتوای کلیه کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه نظری نشان داد که بسیاری از مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی اصلاً توجه نشده است. همچنین نتایج پژوهش (Salehzadeh & et al, 2014) در زمینه بررسی تربیت چندفرهنگی در دانشگاه کردستان نشان داد که تربیت چندفرهنگی به صورت رسمی در دانشگاه وجود ندارد. در بعد غیررسمی نیز به صورت سطحی و گذرا به آن پرداخته شده است و در آیین نامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه نیز به مقوله چندفرهنگی توجه چندانی نشده است. (Koshy, 2017) بیان می‌دارد آموزش چندفرهنگی شکلی از آموزش و یا تدریس است که تاریخ، متون، ارزش‌ها، باورها و دیدگاه‌های مردم از زمینه‌های فرهنگی مختلف را شامل می‌شود.

بر اساس مطالعات انجام گرفته و آنچه که در بالا مطرح شد می‌توان نتیجه گرفت که برنامه درسی چندفرهنگی در واقع به اقتضای وضعیت فرهنگی، فرهنگ‌های مختلف موجودیت می‌یابد و در جهان امروز، دارای ضرورتی حیاتی است. آنچه که عیان است وقوع تحولات و تغییرات در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که امروزه به سرعت رخ می‌دهد و به شیوه‌های مختلف زندگی نوع بشر را دستخوش تغییر و تحول می‌نمایند. با در نظر گرفتن تحولات اجتماعی به عنوان یک امر طبیعی و واقعی و نیز با

مکانی و تنوع چندفرهنگی؛ عنصر ارزشیابی شامل (تنوع در ارزشیابی و ارزشیابی چندفرهنگی است)؛ شکل (۱) گویای این مطالب است.

بحث و نتیجه گیری

بر مبنای یافته‌های این پژوهش نتایج حاصل این مطالعه ۹ دسته اصلی از عناصر برنامه درسی کلان عنصر هدف شامل (عدالت محوری، احیا و توسعه فرهنگ و وحدت و همبستگی) عنصر محتوا شامل (انعطاف محتوایی و محتوای چندفرهنگی)؛ عنصر فعالیت‌های یادگیری شامل (فعالیت‌های چندفرهنگی و تکالیف چندفرهنگی)؛ عنصر راهبردهای یاددهی-یادگیری شامل (تدریس متنوع، بازشناسی اقوام و تربیت معلمان چندفرهنگی)؛ عنصر گروه بندی شامل (تقویت گروهی و گروه بندی چندفرهنگی)؛ عنصر مواد آموزشی شامل (تنوع منابع و دانش چندفرهنگی)؛ عنصر زمان شامل (تنوع زمانی و زمان بندی)؛ عنصر مکان شامل (تنوع مکانی و تنوع چندفرهنگی)؛ عنصر ارزشیابی شامل (تنوع در ارزشیابی و ارزشیابی چندفرهنگی است).

نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های (Sadr & et al, 2022, Esmaili & et al, 2022) در زمینه پرداختن به عنصر برنامه درسی همخوان است. (Sadr & et al, 2022) در پژوهشی به طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی هنر مبتنی بر رویکرد چندفرهنگی به برخی از عناصر برنامه درسی مانند اهداف، محتوا، فرصت‌های یادگیری، منابع، فضا، و در عنصر ارزشیابی پرداخته است همچنین در پژوهشی (Esmaili & et al, 2022) در زمینه برنامه درسی چندفرهنگی درس علوم اجتماعی به برخی از عناصر ب نام درسی از جمله اهداف، محتوا، سازماندهی محتوا، روش‌های تدریس، روش‌های ارزشیابی، پیش‌بینی فعالیت‌های یاددهی-یادگیری، سازماندهی فعالیت‌های یادگیری و روش‌های ارزیابی آموزش و پاسخ پرداخته اند. همچنین با نتایج پژوهش (Mostafazadeh & et al, 2019) در زمینه عناصر و مولفه‌های تعلیم و تربیت چندفرهنگی همخوان است.

- Sciences, 27(1), 27-36.
- Ahmadrash., Rashid. (2020). The Role of Multicultural Education in Constructing a Democratic-pluralistic Society in Iran. *International Journal of Social Sciences (IJSS)*, 10(4), 23.
- Araghieh, A., Fathi Vajargah, K., Foroughi Abari, A. F. A., & Fazeli, N. (2010). Curriculum Integration: An Appropriate Approach for Developing a Multicultural Curriculum in Higher Education. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 2(1), 149-165. doi: 10. 7508/isih. 2010. 05. 006
- Civittillo, Sauro., Schachner, Maja., Juang, Linda., van de Vijver, Fons J. R., Handrick, Anna., & Noack, Peter. (2016). Towards a better understanding of cultural diversity approaches at school: A multi-informant and mixed methods study. *Learning, Culture and Social Interaction*, S2210656116300496-. doi: 10. 1016/j. lcsi. 2016. 09. 002
- Cooper, H., Hedges, L. V., & Valentine, J. C. (Eds.). (2019). *The handbook of research synthesis and meta-analysis*. Russell Sage Foundation.
- Esmaili, E., Sadeghi, A., & Mehrmohammadi, M. (2022). Explaining the Multicultural Curriculum Model of the Social Sciences Lesson of the High School with Emphasis on the Feminist Approach: Synthesis Research. *Research in Curriculum Planning*, 19(72), 112-136. doi: 10. 30486/jsre. 2021. 1927651. 1875
- Gorski, P. C. (2010). The Scholarship Informing the Practice: Multicultural Teacher Education Philosophy and Practice in the U. S. *International Journal of Multicultural Education*, 12(2). <https://doi.org/10.18251/ijme.v12i2.352>.
- Gorski, P., & Dalton, K. (2019). Striving for critical reflection in multicultural and social justice teacher education: Introducing a typology of reflection approaches. *Journal of Teacher Education*, 71(3), 357e368. <https://doi.org/10.1177/0022487119883545>.

در نظر گرفتن ماهیت برنامه‌ریزی درسی چندفرهنگی به عنوان برنامه‌ای متناسب با وضعیت‌های مختلف و قابل انعطاف می‌توان آن را گزینه مناسب برای نظام آموزشی تمام کشورهای دانست که چندفرهنگی هستند (Sadeghi, 2012). بنابراین در این میان تساوای فرصت‌های آموزشی از اهداف اصلی آموزش چندفرهنگی است که مستلزم شناخت فرهنگ دانش‌آموزان و لحاظ کردن آنها در جریان تعلیم و تربیت از طریق تدوین و طراحی برنامه‌های درسی چندفرهنگی است. آموزش باید ضامن این باشد که دانش‌آموزان با پیشینه‌ها و توانایی‌های مختلف از فرصت برابر برای تحصیل برخوردار باشند و درک صحیحی از نژاد و ملیت در سیستم آموزشی و طراحی برنامه درسی گنجانده شوند و آموزش چندفرهنگی به عنوان روندی ضروری برای تطبیق و ارتقاء چنین تنوعی به کار می‌رود. آموزش چندفرهنگی فرصتی را برای دانش‌آموزان و معلمان فراهم می‌کند تا از ظرفیت حیاتی خود برای تغییر شکل اجتماعی و فرهنگی و هنجارها استفاده کنند. چنین ظرفیتی در رابطه با تنوع فرهنگی و کثرت‌گرایی اجتماعی و فرهنگی در کشورهای مانند ایران، باعث ایجاد توسعه بیشتر در جنبه‌های مختلف می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود: وحدت و همبستگی، احیا و توسعه فرهنگ و عدالت محوری در راس اهداف برنامه‌ریزی درسی قرار گیرد و در تدوین اسناد بالا دستی به مفاهیم آموزش چندفرهنگی و عدالت محوری و خصوصیات فرهنگی، نژادی، قومی و مذهبی نواحی مختلف توجه گردد. همچنین به تقویت روابط توزیع مناسب زمان بین افراد با فرهنگ‌های مختلف و دادن فرصت کافی و عادلانه به آنها، فضا سازی چندفرهنگی و تطابق محیطی توجه گردد تا ضمن آشنایی کلی با اقوام و نژادهای ایرانی، الگوهای مناسب مسالمت آمیز شکل گیرد.

منابع

- Abdeli Soltan Ahmadi, J. (2016). Evaluating Multicultural Education Approach in Medical Science Curriculum from the Perspective of Faculty Members of North West Universities in IRAN, 2013-2014. *Studies in Medical*

- curriculum studies*, 7(14), 53-76.
- Mays, N., Pope, C., & Popay, J. (2005). Systematically reviewing qualitative and quantitative evidence to inform management and policy-making in the health field. *J Health Serv Res Policy*. Jul;10 Suppl 1: 6-20. doi: 10.1258/1355819054308576. PMID: 16053580.
- Moore, R. (2004). *Education and society: Issues and explanation in the sociology of education*. London: polity Publication.
- Mostafazadeh, E., Keshteh Aray, N., & Ghulezadeh, A. (2019). The necessity of multicultural education, and the analysis of its components in Iranian educational system. *Research in Curriculum Planning*, 16(60), 20-35. doi: 10.30486/jsre.2019.546259
- Naqibzadeh, Mir Abdul Hossein. (2022). *A look at the philosophy of education*. Tehran: Tahori Publications.
- Neendorf, Kimberly A. (2002). *The Content analysis guidebook*, London, sage pub.
- Sadeghi, A. (2012). Characteristics and Necessities of Developing a Multicultural Curriculum in Iran; Review of Challenges, Presentation of Strategies, 5(Issue 17-18), 93-121.
- sadr, A., Kian, M., Sadeghi, A., & Abbasi, E. (2022). Designing and validating an art curriculum model based on a multicultural approach in first high school course. *Journal of Curriculum Studies*, 17(66), 75-112.
- Salehzadeh, P., Boland Hemtan, K., & Azizi, N. (2014). Investigating multicultural education in the University of Kurdistan. Master's thesis, University of Kurdistan.
- Suri, H. (2011). Purposeful sampling in qualitative research synthesis. *Qualitative research Journal*, 11(2), 63-75.
- Vafaei, R., & Sobhaninejad, M. (2015). Analysis of Multicultural Education component In Textbooks. *CSTP*, 3(5), 111-128.
- Gough, D., Oliver, S., & Thomas, J. (2012). *An Introduction to systematic reviews*. UK: Sage
- Gough, D. (2007). Weight of evidence: a framework for the appraisal of the quality and relevance of evidence. *Research papers in education*, 22(2), 213-228.
- Howe, W., & Lisi, P. L. (2020). *Becoming a Multicultural Educator: Developing Awareness, Gaining Skills, and Taking Action*. (3rd Ed.) Los Angeles, CA: Sage.
- Hummelstedt, Ida P., Holm, Gunilla I. M., Sahlström Fritjof, J., & Zilliacus, Harriet A. (2021). Diversity as the new normal and persistent constructions of the immigrant other Discourses on multicultural education among teacher educators, *Teaching and Teacher Education*, Volume 108, December 2021, <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103510>.
- Jayadi, K., Abduh, A., & Basri M. (2022). A meta-analysis of multicultural education paradigm in Indonesia. *Heliyon*, 8(1): e08828. doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08828.
- Koshy, R. S. (2017). Multicultural education: Significance, content integration and curriculum design. *International Journal of Advanced Research in Education & Technology (IJARET)*, 4(2).
- Lee, C. D. (2019). *Culture, literacy, and learning: Taking bloom in the midst of the whirlwind*. New York: Teachers College Press.
- Lee, K. Y., & Choi, B. O. (2019). A structural relationship among multicultural attitude, multicultural teaching competency, and multicultural efficacy for secondary school teacher. *Journal of Learner-Centered Curriculum and Instruction*, 16(10), 541-563.
- Malekipour, A., Hakimzade, R., Dehghani, M., & Zali, M. R. (2017). Simulation Games of Entrepreneurship Education in Social and Behavioral Sciences: A Case Study of Tehran University. *Journal of higher education*